

ALTERNATIVY V RÁMCI TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI A TRESTÁNÍ PRÁVNICKÝCH V ČESKÉ REPUBLICE SE ZAMĚŘENÍM NA TRESTNÉ ČINY

JOSEF KUČTA

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Článek se zabývá problematikou odklonů a alternativ v oblasti aplikace trestní odpovědnosti právnických osob na základě nově přijatého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Jsou probírány jednotlivé podstatné znaky této trestní odpovědnosti a odklonů včetně podmínek odpovědnosti, systému trestání i některé trestněprocesní otázky. V některých souvislostech je poukazováno na rozdíly mezi trestním zákoníkem a zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob i s určitým hodnocením obou úprav. Aplikace se provádí na daňové trestné činy.

Key words in original language

Právnické osoby, trestní odpovědnost, individuální a kolektivní trestní odpovědnost, materiální a formální podmínka odpovědnosti, přičitatelnost, katalog trestných činů, zastupování právnické osoby, tresty a ochranná opatření pro právnické osoby, základní zásady, trestní právo procesní, právo na spravedlivý proces, odklony, alternativy v trestním právu.

Abstract

The article generally answers to possibilities of legislatur in Czech Republic in this time for liability and punishment of juristic persons from point of the view of the diversives, position of norms that concern penal liability and penal proceeding against juristic persons in systém of czech penal proceeding and material law, applies the chosen principles of penal law to juristic persons and their proceeding. There are concerned basic institutes of new regulation, of the diversives and alternatives of the juristic persons and compared with the regulation in the year 2009 in the new penal code for individual persons. The application is made for the tax crimes.

Key words

Legal juristic persons, criminal liability, individual and collective criminal liability, substantive and formal condition of criminal liability, accountability, list of criminal acts, representation of legal persons, sanction and protective measures for legal persons, basic principles, penal proceeding lawe, right for fair proceeding, punishment, diversives, penal alternatives

1. ÚVOD

Koncem minulého roku byl schválen poslaneckou sněmovnou dlouho projednávaný návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který byl publikován pod č. 418/2011 Sb. v posledních dnech uplynulého roku. Vzhledem ke zpoždění legislativních prací existuje mezi jeho přijetím a vstupem v účinnost jen několik málo dní (zákon je účinný od 1. 1. 2012) zůstává jen velmi málo času k seznámení s tímto přelomovým zákonem jak orgánům činným v trestním řízení, tak veřejnosti, jejíž části se tato úprava bezprostředně týká. Deficit znalostí této problematiky je patrně také jedním z důvodů, pro které je výskyt řešených případů v praxi i po roce účinnosti minimální.

Zákon vychází z koncepce tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob, když odpovědnost zakládá přímo v trestním předpisu, čímž se zařadil k zákonodárství většiny zemí EU. Odpovědnost je provedena přímo ve zvláštním trestním zákoně, jenž ovšem nestanoví kompletní úpravu a upravuje jen ty prvky odpovědnosti nebo řízení, které s ohledem na povahu právnických osob v obecných trestních předpisech uvedeny být nemohou. Ve vztahu k novému trestnímu zákoníku z roku 2009 jde tedy o speciální normu (vedlejší trestní zákon), vůči níž se obecné trestněprávní předpisy, zejména trestní zákoník a trestní řád, uplatní jen subsidiárně, pokud speciální zákon zvláštní úpravu nemá. Na druhé straně tato norma upravuje zásadní pravidla nejen trestní odpovědnosti právnických osob, ale i jejich trestání a trestního řízení proti nim.

Je třeba konstatovat, že úprava je zcela nová, s její aplikací nejsou na našem území žádné zkušenosti, neexistuje judikatura soudů ani podrobné komentáře. To nepochybně platí i pro problematiku tzv. alternativ trestní odpovědnosti, trestání i alternativ procesního charakteru, s nimiž se budou ale orgány aplikující tuto odpovědnost zcela běžně setkávat. Typů alternativ je celá řada, lze jimi rozumět zejména alternativy k potrestání, k ukládání trestu a alternativy procesního charakteru.¹ K nim lze podle našeho názoru zařadit i alternativy další, jejichž užití bylo a bude vyvoláno zavedením právě zvláštního typu trestní odpovědnosti právnických osob a jejich trestání. Podle našeho názoru lze takto obecněji hovořit o alternativách tam, kde při rozhodování o uplatňování trestní odpovědnosti, trestání a procesních postupů vybírají subjekty trestního řízení, zejména orgány činné v trestním řízení, některou z více nabízejících se variant. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na problémy spojené s výkladem a uplatňováním některých variant zejména tam, kde dosavadní úprava, teorie a praxe dosud nezaujaly stanovisko, a naznačit jejich možné řešení. V popředí naší pozornosti budou stát vzhledem k menšímu rozsahu tohoto článku zejména ty, které jsou spojeny s výběrem alternativ mezi typy odpovědnosti, mezi způsoby trestání a

---

¹ Viz např. Sotolář, A. A kol: Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Díl první. Institut vzdělávání MS ČR. Svazek 64, str. 89,90

ukládány tresty, tedy zejména alternativy hmotněprávní. Zmíněna bude též alternativa výběru pachatele poškozeným za účelem náhrady škody, neboť má též důležitý hmotněprávní aspekt. Problematika bude stručně ilustrována na příkladech daňových trestných činů, které nepochybně budou v praxi patřit k nejvíce frekventovaným, přičemž všechny jsou uvedeny ve výčtu trestných činů v § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

2. TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÉ OSOBY NEBO SPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÉ OSOBY?

Na tuto otázku dal odpověď zákonodárce vytvořením nového trestního kodexu se speciální trestněprávní úpravou odpovědnosti právnických osob. Je faktem, že již dříve existovala správněprávní odpovědnost právnických osob za protiprávní jednání (tzv. jiné správní delikty), která se však neosvědčila zejména pro svou roztržitost, nejednotnost, komplikovanost, pro absenci obecných institutů i pro nedostatečnou personální a věcnou vybavenost správních orgánů, které ji měly realizovat, a bylo zapotřebí dostat také mezinárodním závazkům. V současné době je faktem, že vedle sebe paralelně existují oba typy odpovědnosti a kladou před rozhodující orgán otázku, kterou z nich využít. Lze konstatovat, že tento problém lze vyřešit jednoznačně ve prospěch trestněprávní odpovědnosti tam, kde se postihovaná jednání překrývají, což je případ zejména některých jednání v hospodářské sféře. V takovém případě by měla mít přednost speciálnější a později přijatá trestněprávní úprava za současného uplatnění zásady *ne bis in idem*. Zahájení trestního stíhání proti právnické osobě brání tomu, aby o témže skutku probíhalo vůči téže právnické osobě řízení o správním deliktu. Naopak trestní stíhání proti právnické osobě nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno, jestliže dřívější řízení pro týž skutek proti téže právnické osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o správním deliktu a toto rozhodnutí nebylo zrušeno (§ 28 odst. 1,2). Problém nevzniká ani tam, kde jsou správněprávní odpovědnosti a postihem kryta jednání, která postihují jiné skutky než trestněprávní odpovědnost, tam se bez problémů uplatní odpovědnost správněprávní. V žádném případě však nelze aplikovat oba druhy odpovědností vedle sebe za tentýž skutek, v tomto smyslu se nejedná o skutečné alternativy a je třeba uplatnit odpovědnost trestněprávní. Na tom nic nemění ani možnost přesunout rozhodování o skutku, který vykazuje znaky trestného činu, k rozhodnutí správnímu orgánu podle § 12 odst. 2 TrZ. Takové řešení je nepochybně výhodné z hlediska ušetření času a nákladů pro orgány činné v trestním řízení, přičemž správní orgán může při rozhodování využít důkazy opatřené v trestním řízení, na druhou stranu je třeba pečlivě zvažovat, zda takový přesun neztíží možnost vymáhání případných uložených pokut v zahraničí v případech, kdy tam právnická osoba vlastní majetek.

Výše uvedené lze aplikovat *mutatis mutandis* i na daňové trestné činy podle § 240 až 244 TrZ. Je třeba poznamenat, že tyto trestné činy nemají zcela přesně odpovídající protějšky ve správních předpisech,

Pokud jde o daně, nemá zákon o o přestupcích zakotven odpovídající přestupek vzhledem k tomu, že daňový řád má řadu preventivních a zejména sankčních oprávnění, která při jejich užití velmi účinně působí na daňové subjekty, pokud sice jejich jednání není trestným činem, ale je přitom v rozporu s daňovými předpisy. Některé zákony v oblasti zejména daňového, celního a pojistného práva postihují tzv. správní delikty právnických osob za vymezené skutkové podstaty. Takový delikt může být spáchán i tímž jednáním jako trestný čin fyzické osoby (neplatí zde vylučující klauzule jako u přestupků). Protože podmínky obou typů odpovědnosti u obou pachatelů za spáchaný čin jsou odlišné, není vyloučeno stíhání právnické osoby jako pachatele za totéž jednání, za které je stíhán např. její pracovník jako fyzická osoba. K sankci uložené jedné osobě by bylo možno v některých případech přihlídnout při stanovení druhu a výměry trestu. Též je patrně možno použít i ust. § 12 odst.2 TrZ, pokud postačí postih právě podle mírnějších ustanovení tzv. jiných správních deliktů (i když v některých případech výše a charakter ukládaných sankcí i za jiné správní delikty převyšuje sankce trestní a může mít až likvidační charakter – viz pokuty, penále, pozastavení činnosti, zvýšení daně, přírážky k pojistnému podle daňových a pojistných předpisů).²

3. TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÉ OSOBY NEBO TRESTNÍ ODPOVĚDNOST FYZICKÉ OSOBY?

V současné době existují tyto dva typy odpovědnosti současně a je třeba nejprve odpovědět na zásadní otázku, zda příslušný orgán činný v trestním řízení má na výběr, zda zvolí jednu z těchto alternativ nebo obě současně a bude stíhat jak právnickou, tak fyzickou osobu. Z charakteru trestní odpovědnosti vyplývá, že trestní odpovědnost fyzických osob je i nyní třeba považovat za základní a primární, zatímco trestní odpovědnost právnických osob je jen jejím doplňkem, a to ve značně omezeném rozsahu.³ Na druhou stranu je třeba uvést, že vztah těchto dvou odpovědností při jejich užití je výslovně uveden v zákoně, když trestní odpovědností právnických osob není dotčena odpovědnost fyzických osob uvedených v § 8 odst. 1 a naopak (§ 9 odst. 3 zákona o TOPO). Jde tedy o souběžný samostatný a nezávislý odpovědnostní vztah, český zákon nevychází z akcesority trestní odpovědnosti právnické osoby, a proto ji neváže na trestní odpovědnost konkrétní fyzické osoby, jejíž jednání je právnické osobě přičítáno. Orgánu činnému v trestním řízení není tedy dáno volně k úvaze, zda vybrat jen jeden typ trestní odpovědnosti či oba nebo žádný, ale při splnění zákonných podmínek je povinen zahájit trestní řízení ve vztahu k oběma subjektům, neboť se uplatní procesní zásada legality

---

² Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140-421. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2012, str. 2212

³ Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. Praha, C.H.Beck, 2012, str. 238.

ve smyslu § 2 odst. 3, § 158/1 trestního řádu. Nezbytnou podmínkou pro zahájení přípravného řízení proti právnické osobě je však hodnověrné zjištění spáchání trestného činu fyzickou osobou, tento požadavek nejde však tak daleko, aby bylo nutno zjistit, která konkrétní fyzická osoba naplnila znaky příslušného trestného činu a zda jednající osoba vůbec splňuje požadavky kladené na trestně odpovědný individuální subjekt. Stačí, bude-li prokázáno, že některá z osob ve vztahu k právnické osobě jednala způsobem, jímž při splnění podmínek uvedených v § 8 TOPO došlo ke spáchání trestného činu právnickou osobou.

Právnická osoba odpovídá za takových podmínek jako samostatný subjekt, a uplatní se tedy samostatná souběžná trestní odpovědnost obou subjektů. Nejde ani o spolupachatelství s ohledem na povahu přičitatelnosti vymezené v § 8 odst. 2, neboť zde nejde o úmyslné společné jednání ve smyslu § 23 TrZ, neboť právě jednání některé z osob uvedených v § 8 odst. 1 a) až c) se přímo přičítá trestně odpovědné právnické osobě.⁴

To na druhé straně neznamená, že by výsledek stíhání těchto osob musel být stejný, nepochybně bude možné uplatnit vůči nim samostatně a odlišně další alternativy hmotněprávního i procesního charakteru (např. § 12 odst. 2 trestního zákoníku s uplatněním zásady pomocné úlohy trestní represe). Totéž patrně platí i u daňových trestných činů, když např. k naplnění skutkové podstaty trestného činu podle § 240 TrZ dojde úmyslným jednáním fyzické osoby, která jedná za právnickou osobu jako její orgán či na základě plné moci, i dalším navazujícím či předcházejícím jednáním právnické osoby jako takové (např. jiných pracovníků této právnické osoby) podle § 8 zákona o TOPO). Podle výše uvedeného není důvodu nestíhat takto pracovníka a právnickou osobu souběžně.

4. ÚČINNÁ LÍTOST

Tento institut je někdy uváděn vedle upuštění od potrestání jako alternativa k potrestání pachatele.⁵ K takovému pojetí je možno uplatnit určité výhrady zejména proto, že splnění podmínek účinné lítosti neumožňuje příslušnému orgánu rozhodnout se mezi alternativami potrestat či nepotrestat, neboť orgán musí k tomuto důvodu zániku trestnosti přihlédnout z úřední povinnosti, i když některé trestněprávní důsledky vyvozovat lze (např. ochranné opatření zabrání věci). Na druhé straně nelze přehlédnout, že dává možnost samotnému pachateli volit mezi alternativami provedení trestního řízení s případným uložením trestu, a odložením věci, zastavením trestního stíhání či zproštěním obžaloby na straně druhé.

---

4 Viz op. cit v pozn. 2, str. 235

5 Viz op. cit v pozn. 1, str. 222, 223

To stejné platí i pro pachatele jakožto právnickou osobu, i když podmínky uplatnění tohoto institutu jsou od účinné lítosti fyzických osob poněkud odlišné.

Důležité je v této souvislosti zdůraznit, že zánik trestní odpovědnosti právnické osoby účinnou lítostí nemá vliv na existenci či zánik trestní odpovědnosti jednající fyzické osoby a naopak. Účinnou lítost musí projevít sama právnická osoba, naproti tomu je bez významu, která konkrétní osoba uvedená v § 8 TOPO tak jménem nebo za právnickou osobu učinila, tedy může jít i o jinou osobu, jejíž protiprávní jednání se právnické osobě v konkrétním případě přičítá, i o statutární nebo jiný orgán právnické osoby. Pokud by jednala osoba mimookruh § 8 TOPO, nebo sice z tohoto okruhu, ale nikoliv jménem nebo za právnickou osobu, podmínka účinné lítosti nebude splněna.

Úprava účinné lítosti je u právnických osob podstatně širší než je tomu u fyzických osob, neboť se vztahuje na všechny trestné činy, kterých se může ve smyslu § 7 TOPO dopustit právnická osoba, včetně zvláštních případů účinné lítosti podle § 242 a 362 TrZ. Vyloučeny jsou obecné úplatkářské trestné činy podle § 331 až 333 TrZ, zde však zákonodárce nebyl důsledný, když současně nevyloučil užití účinné lítosti u speciálních úplatkářských trestných činů podle § 256, § 257 a § 258 TrZ. Takové vyloučení účinné lítosti nepovažujeme za efektivní, neboť neposkytuje právnickým osobám, při jejichž činnosti mohou být úplatkářské trestné činy zvláště časté, možnost alternativně zvolit a realizovat účinnou lítost a rozhodnout se tak pro tuto alternativu k potrestání. Důvody uváděné pro vyloučení těchto trestných činů z dosahu účinné lítosti nevyznívají příliš přesvědčivě⁶, což je patrně důvodem konkrétních legislativních návrhů na zavedení účinné lítosti u těchto trestných činů v současné době.

Je možno konstatovat, že podmínky účinné lítosti, tak jak jsou formulovány v § 11 zákona o TOPO, svědčí právnické osobě u všech daňových trestných činů, fyzické osobě pak jen u trestných činů podle § 240, 241, 243 TrZ. V tomto směru je tedy právnická osoba zvýhodněna. Problematické může být ovšem fakt, že fyzické osobě jako pachateli svědčí pro případ trestného činu podle § 241 zvláštní účinná lítost podle ust. § 242, jejíž podmínky jsou patrně speciálnější a benevolentnější než u ostatních trestných činů. Pak je tedy třeba řešit otázku, zda tato zvláštní účinná lítost se vztahuje také na pachatele, kterým je právnická osoba, když podmínky účinné lítosti v § 11 zákona o TOPO jsou pro tento případ formulovány přísněji, tedy jako u obecné účinné lítosti. Zdá se, že zde lze uplatnit zásadu *lex posterior derogat priori*, tedy přednost zasluhuje aplikace ust. § 11 zákona o TOPO, i když ustanovení trestního zákoníku se jeví být ustanovením speciálním. Uvedené řešení pak přispívá i k řešení otázky založené rozhodnutím Ústavního soudu ČR – IV. ÚS 309/08 z 28.7. 2009, které obecně považuje stanovení rozdílných podmínek

pro různé daňové trestné činy za neopodstatněné. Tato varianta by tedy sjednotila podmínky účinné lítosti pro všechny trestné činy daňové u právnických osob.

U daňových trestných činů pak bude třeba vyřešit i otázku, jak postupovat, pokud podmínku účinné lítosti splní i za právnickou osobu fyzická osoba, která je v této souvislosti stíhána souběžně s právnickou osobou. I když jinak je třeba posuzovat splnění podmínek odděleně (viz výše). Jsme toho názoru, že v takovém případě přichází v úvahu zánik trestnosti u obou těchto subjektů trestní odpovědnosti, neboť podmínka dobrovolnosti může být splněna současně u obou těchto osob, přičemž není možno doplatit dlužnou částku dvakrát, tedy ve dvojnásobné výši. Totéž by mělo platit, pokud by celkovou částku uhradily společně oba tyto subjekty, každý z určité části.

5. UPUŠTĚNÍ OD POTRESTÁNÍ

Tento institut jako alternativa potrestání není v TOPO výslovně uveden, podle našeho názoru ho však částečně lze na trestání právnických osob vztáhnout, ale pouze přiměřeně. V úvahu nepřichází patrně upuštění od potrestání podle § 47 TrZ, neboť ochranná opatření tam uváděná a na něž zákon použití váže (ochranné léčení a detence) jsou určeny pro fyzické osoby a pro právnické fakticky nepřicházejí v úvahu. Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem podle § 48 TrZ nebude pak praktické, neboť výkon institutu dohledu vyžaduje systematickou práci probačního úředníka s fyzickou osobou, seznam povinností pachatele ve smyslu § 50 TrZ pak byl zřejmě v prvé řadě konstruován pro fyzické osoby, realizaci některých povinností právnické osoby, jako např. dostavovat se k probačnímu úředníkovi v určených lhůtách, která je obligatorní součástí dohledu, si lze vyjma právnických osob tvořených jedinou osobou jen těžko představit. Ani probační úředník není tak kvalifikován, aby mohl s právnickou osobou s větším počtem pracovníků působící ve více územních obvodech efektivně pracovat a sledovat plnění dohledových povinností.

Naproti tomu si lze představit aplikaci upuštění od potrestání podle § 46 TrZ, i když může být otázkou, z čeho např. dovozovat lítost právnické osoby nad spácháním trestného činu. Domníváme se, že takto lze usuzovat např. ze slovního projevu některého pracovníka či orgánu právnické osoby, z vyjádření zástupce právnické osoby podle § 34 TOPO podepřeného faktickou činností takových osob, jako je vyjádření účasti či soustrasti poškozenému či jeho rodině, poskytnutí nadstandardní náhrady škody, nadstandardního odškodnění oběti jinak upraveného ve zvláštním zákoně č. 209/1997 Sb., , spolupráce s orgány činnými v trestním řízení, urychleného zavedení nadstandardních zabezpečovacích a preventivních opatření v rámci právnické osoby apod. V této souvislosti je třeba nepochybně se zamyslet i nad tím, zda upuštění od potrestání je v případě § 46 odst. 1 v souladu s požadavkem ukládat právnickým osobám účinné, přiměřené a odrazující sankce, zda má vůbec smysl vést mnohdy

náročné, složité, zdlouhavé a nákladné řízení, pokud by mělo skončit takovým mírným výsledkem a zda by v případech zvláštního zřetele hodných nebylo více přiměřeným prostředkem či alternativou postoupení věci již v raných stádiích řízení podle § 12 odst. 2 jinému orgánu k vyřízení např. ve formě řízení o jiném správním deliktu. Takové předání či postoupení věci jinému orgánu by mělo ovšem podléhat kvalifikovanému přezkumu, aby si příslušné orgány takovým postupem neoprávněně ulehčovaly práci. Přezkum postoupení věci státním zástupcem zajišťuje podle § 174a TR Nejvyšší státní zástupce, přezkum usnesení o odložení věci však podléhá jen dozoru příslušného státního zástupce, což je možno považovat za určitý nedostatek umožňující se takto zbavovat nepříjemných případů. Naproti tomu nelze apriorně odhlédnout od upuštění od potrestání podle § 46 odst. 2, kterým lze dosáhnout mnohem prospěšnějších cílů než je náprava a převýchova pachatele, a to zejména odhalení a objasnění trestných činů organizovaných skupin. Totéž by bylo možno patrně říci i o možnosti aplikaci institutů spolupracujícího obviněného podle § 178a TR, který má podobný charakter, i nového institutu dohody o vině a trestu, jehož účelem je zejména zrychlení a zlevnění trestního řízení. Praxe se ovšem musí v této souvislosti vypořádat s takovými otázkami, jako je určení osob, které se za právnickou osobu mohou účinně doznat, podmínkou získání souhlasu osob, které mají podat příslušné důkazy ve formě výpovědi apod.

Patrně není také vyloučeno podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti uloženého právnické osobě podle § 20 TOPO za použití § 90 a 91 TrZ, neboť chování právnické osoby v tomto směru lze poměrně snadno kontrolovat. Podobně nebude vyloučeno ani podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži a zákazu přijímání dotací a subvencí.⁷

Upuštění od potrestání bude přicházet v omezeném rozsahu i u daňových trestných činů, přičemž bude patrně zapotřebí vytvořit pro tyto případy zvláštní okruh skutečností, ze kterých bude možno dovozovat lítost projevenou nad trestným činem. Ze shora uvedených skutečností nebudou patrně přicházet v úvahu vyjádření lítosti či soustrasti poškozenému (poškozeným je zde stát nebo právnická osoba), či poskytnutí nadstandardní náhrady škody (nejde zde o náhradu škody v pravém slova smyslu, navíc např. finanční orgány nemají mechanismy, jak takové plnění přijmout – v úvahu snad přichází započtení plnění na nedoplatek jiné daně, ale zase pouze v zákonné, nikoli nadstandardní výši).

---

7 Šámal a kol. Trestní odpovědnost právnických osob, str. 340

6. ALTERNATIVNÍ TRESTY U PRÁVNICKÝCH OSOB

Za nejpřísnější a současně za universální trest pro fyzické osoby je trestním zákoníkem považován nepodmíněný trest odnětí svobody, neboť v principu neexistuje žádný typ trestných činů, za něž by nebylo možno jej uložit. Alternativami k němu jsou pak všechny ostatní tresty nespojené s bezprostředním odnětím svobody, které je možno uložit samostatně, aniž by současně musel být uložen nepodmíněný trest odnětí svobody.

Zákon o TOPO nestanoví trest odnětí svobody, nejpřísnějším druhem trestu, který lze uložit právnické osobě, je trest zrušení právnické osoby, a to natrvalo. Lze tu hovořit o svého druhu sociální popravě této právnické osoby, neboť jeho uložení a výkon směřují k úplnému zániku existence právnické osoby jako subjektu práva a má tedy likvidační charakter. Svým způsobem ho lze tedy přirovnat nejen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, ale i k trestu smrti pro fyzické osoby. Oproti trestu odnětí svobody však nelze hovořit o jeho univerzalitě, neboť zákon v § 16 stanoví kumulativně celou řadu omezujících podmínek pro jeho uložení, a to jak co do okruhu subjektů, kterým ho lze ukládat, tak do charakteru činností těmito subjekty vykonávaných. Tento druh trestu je možno uložit jen právnické osobě, která má své sídlo uvedené v zakladatelském dokumentu a uvedené v obchodním rejstříku v České republice, její činnost více než z poloviny spočívá v páčání trestné činnosti a nevylučuje to povaha právnické osoby (z uložení tohoto trestu jsou i při splnění výše uvedených dvou podmínek vyloučeny patrně právnické osoby zřízení zákonem, obce a kraje, pokud nevykonávají veřejnou moc, právnické osoby monopolně zajišťující strategické dodávky, mající strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, dále státní fondy, profesní komory apod.) Okruh těchto osob nelze zatím přesně určit a je ponechán k vymezení judikatuře, nepochybně však půjde o právnické osoby, jejichž zrušení by se velmi negativně odrazilo na postavení a životní situaci většího počtu nevinných subjektů či na postavení státu samotného. Ke zrušení některých významných zejména finančních institucí (bank, komoditních burz) je třeba souhlasu zákonem uvedených orgánů.

Ostatní druhy trestů je až na výjimky možno uložit samostatně, i namísto trestu zrušení právnické osoby, a lze je tedy považovat částečně za tresty alternativní k trestu zrušení právnické osoby v tom smyslu, že jejich uložení namísto trestu zrušení zákon v určitých případech umožňuje, v některých případech však dokonce přikazuje. Jejich katalog a pořadí podle stupně závažnosti a přísnosti určuje § 15 TOPO. Při rozhodování o konkrétní individualizaci druhu trestu a jeho výměry je třeba využít ustanovení § 14 TOPO.

Nepraktické by bylo nepochybně ukládání trestu zrušení právnické osoby osobě, která by se dopustila jen trestných činů zkrácení daně, neboť na ně lze jen stěží uplatňovat hledisko více než 50 procentního páčání trestné činnosti, neboť těžko si lze představit právnickou osobu, jejíž činnost více než z poloviny spočívá v páčání trestných činů zkrácení daně. I pokud by tato skutečnost byla dovozena a

dokázána, jednalo by se patrně o tzn. prázdné schránky, kde zrušení takových právnických osob by se patrně minulo účinkem. Tím méně lze v takových případech doporučit uložení mírnějších alternativních trestů,

7. ALTERNATIVNÍ VYMÁHÁNÍ NÁHRADY ŠKODY

Bude-li probíhat souběžně trestní řízení proti fyzické i právnické osobě, bude třeba též rozhodnout otázku, vůči komu má a může vlastně poškozený podat návrh na náhradu škody v adhezním řízení. Na tom nemění nic ani okolnost, že proti oběma osobám se má konat společné řízení, pokud tomu nebrání důležité důvody, neboť ve společném řízení se trestní odpovědnost fyzické a právnické osoby posuzují samostatně (§ 31 odst. 1,2 TOPO).

Podle § 420 odst. 2 občanského zákoníku je škoda způsobena právnickou osobou, když byla způsobena při její činnosti těmi, které k této činnosti použila. Tyto osoby samy za škodu takto způsobenou podle tohoto zákona neodpovídají. Půjde o jakoukoli činnost, která spadá do působnosti právnické osoby, zejména činnost jejich pracovníků, osob vykonávajících pro ni činnost na základě jiného smluvního vztahu apod. Jde tu o podnikatelské činnosti a nikoli o ty, kterými by jednáající fyzická osoba sledovala svůj vlastní zájem. Jestliže však konání fyzické osoby, která způsobila škodu, nelze považovat za realizované v rámci činnosti právnické osoby, k níž byla konající osoba použita, jde o vybočení z této činnosti (tzv. exces) a je dána jen přímá odpovědnost jednáající osoby, v opačném případě je dána hmotná odpovědnost příslušné právnické osoby.⁸ V takovém případě není dáno ani spolupachatelství mezi fyzickou a právnickou osobou.

Z toho patrně pro účely trestního řízení a pro volbu alternativ náhrady poškozeným vyplývá, že logicky může obdržet náhradu škody pouze od jedné z těchto osob a nebude existovat mezi nimi solidární hmotná odpovědnost. Přitom v průběhu trestního řízení, tím spíše na jeho počátku, nebývá zpravidla jasné, zda se dokáže požadovaný vztah mezi fyzickou a právnickou osobou a který z obviněných, resp. Jestli oba, bude na konci řízení odsouzen. Poškozený tak nemá dostatek podkladů, aby se mohl domáhat náhrady škody jen vůči jedné osobě a hrozí nebezpečí, že pokud bude uplatňovat škodu vůči nesprávnému subjektu, bude jeho nárok vůči druhému subjektu např. již promlčen. Doporučujeme proto, aby poškozený z důvodů procesní opatrnosti podal alternativní návrh na náhradu škody v obou řízeních vůči oběma obviněným. Platná právní úprava to patrně umožňuje, když podle § 44 odst. 3 TŘ nelze podat návrh na náhradu škody jen v případě, bylo-li o

---

8 Viz op. cit. V pozn. č. 1, str. 441

nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení. Takovým příslušným řízením není patrně rozhodnutí v trestním řízení vůči jiné osobě, navíc takovým rozhodnutím nelze návrh zamítnout, nýbrž pouze odkázat poškozeného na toto příslušné řízení.

Výše uvedené výklady podle našeho názoru nelze vztáhnout na daňové trestné činy, kde se nejedná o škodu v pravém slova smyslu. Zde bude zapotřebí, aby příslušné orgány vymáhaly daňové nedoplatky i dlužné daně přímo od daňového subjektu – tedy právnické osoby jako daňového poplatníka či plátce. Výše uvedené výklady o účinné lítosti tím patrně nebudou dotčeny.

8. PODMÍNĚNÉ ZASTAVENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ A NAROVNÁNÍ JAKO TRESTNĚPROCESNÍ ALTERNATIVY ŘÍZENÍ

Obě výše uvedené alternativy patrně lze vůči právnickým osobám v trestním řízení aplikovat, komplikujícím prvkem však i zde může být pochybnost o tom, kdo z v úvahu přicházejících osob je povinen nahradit škodu poškozenému, a od koho by tedy poškozený měl vlastně náhradu přijmout, resp. s kým uzavřít příslušnou dohodu. Mohlo by se případně i stát, že by jedna ze stíhaných osob využila možnosti odklonu, přičemž řízení proti druhé osobě by pokračovalo a tato osoba by již nemohla odklonu využít v pozdějším stadiu řízení, poněvadž by pak poškozený obdržel dvojí plnění, o náhradě škody bylo již rozhodnuto v jiném řízení a soud by musel takový návrh patrně zamítnout jako neoprávněný ve smyslu § 44 odst. 3 TŘ. Ještě závažnější případ by nastal, pokud by se v pokračujícím řízení vůči druhému obviněnému zjistilo, že první obviněný přečin vůbec nespáchal, a že škodu by měl vlastně nahradit druhý obviněný. Nápravu by snad bylo možno zjednat využitím mimořádných opravných prostředků, vhodnější v zájmu právní jistoty by byla však výslovná právní úprava.

Pro daňové trestné činy zde patrně mohou být vzaty v úvahu náměty uvedené v předcházející páté kapitole s tím, že v konkrétním případě využití těchto institutů právnickou osobou by mohlo být fyzické osobě jako pachateli ke škodě.

9. ZÁVĚR

Lze konstatovat, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob je dalším krokem v boji se společensky nebezpečnou činností. Vzhledem k jeho obecnosti a malému rozsahu úpravy, když v rozhodující většině institutů odkazuje na úpravu trestního zákoníku, přičemž nestanoví pravidla pro jejich aplikaci pro oblast odpovědnosti právnických osob, lze očekávat problémy při jeho výkladu a realizaci, které se nepochybně promítnou i do konkrétních trestních řízení. Tento způsob odkazování v širokém rozsahu na obdobné užití mnohdy značně

rozdílných institutů, resp. na analogický či přiměřený výklad nepřispívá podle našeho názoru k zachování právní jistoty při aplikaci trestněprávních ustanovení, naopak může takto podporovat absenci motivace jednání orgánů aplikace trestního práva ve směru vyhledávání a objasňování trestných činů právnických osob, stejně jako neposkytuje vodítka k motivaci právnických osob trestných jednání se vyvarovat. To stejné lze dovodit i ve vztahu k poměrně okrajové problematice odklonů při stíhání a trestání právnických osob. Ke zlepšení situace v tomto směru by nepochybně přispěla přece jen konkrétnější nová doplňující právní úprava.

Literature:

- Sotolář, A. A kol: Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Díl první. Institut vzdělávání MS ČR. Svazek 64
- Šámal, P. A kol: trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. Praha, C.H.Beck, 2012

Contact – email

Josef.Kuchta@law.muni.cz